

Θέματα Αρχαιολογίας

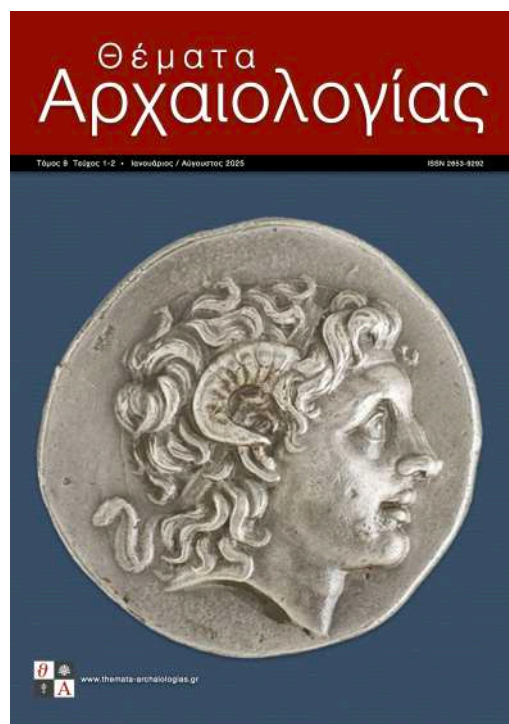
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

Προσωποποιήσεις πολιτειακών θεσμών στα νομίσματα και ο συμβολισμός των παραστάσεών τους

Συγγραφέας: Ευτέρπη Ράλλη

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/11/personifications-of-political-institutions-2025-9-1-2-62-75.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2025, σ. 62-75

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Προσωποποιήσεις πολιτειακών θεσμών στα νομίσματα και ο συμβολισμός των παραστάσεων τους

Ευτέρπη Ράλλη

Δρ Αρχαιολόγος
Διεύθυνση Προϊστορικών
και Κλασικών Αρχαιοτήτων
Υπουργείο Πολιτισμού
eralli@culture.gr

Τα νομίσματα, από τον 6ο αιώνα π.Χ. και εξής, εκτός από μέσο συναλλαγής για τη λειτουργία της οικονομίας υπήρξαν και φορείς κουλτούρας και προπαγάνδας της εκάστοτε εξουσίας. Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, από τους τελευταίους αιώνες π.Χ. και μέχρι τον 3ο αιώνα μ.Χ., παρατηρείται το φαινόμενο απεικόνισης των προσωποποιήσεων των πολιτειακών θεσμών στα νομίσματα ελληνικών πόλεων, κυρίως στη Μικρά Ασία. Ο Δήμος, η Βουλή, η Γερουσία και η Σύγκλητος απεικονίζονται και στις δύο όψεις των ρωμαϊκών νομισμάτων με ανθρώπινη μορφή, ώστε να δημιουργούν το αίσθημα της οικειότητας στους χρήστες των νομισμάτων. Με αυτόν τον τρόπο, ο λαός εξοικειωνόταν με την εικόνα μιας γυναίκας ή ενός άνδρα που εκπροσωπούσαν σημαντικές έννοιες και θεσμούς και δημιουργούσαν το αίσθημα της ταύτισης του πολίτη με αυτούς. Παράλληλα, εξέπεμπαν το μήνυμα της κεντρικής ρωμαϊκής εξουσίας, η οποία, αν και απόλυτη, προκαλούσε στους πολίτες των υπόδουλων ελληνικών πόλεων την ψευδαίσθηση της αυτονομίας και της ισότητας.

Λέξεις ευρετηρίου

Νομίσματα
Βουλή
Δήμος
Γερουσία
Σύγκλητος

Οι πολιτειακοί θεσμοί ή έννοιες, όπως ο *Δήμος*, η *Βουλή*, η *Γερουσία* και η *Σύγκλητος*, είναι συνυφασμένοι/-ες με την εξέλιξη των ανθρώπων κοινωνιών. Εκφράζουν τις συντεταγμένες κοινωνίες που μετεξελίχθηκαν από τις απλές κοινότητες και τα πολιίσματα σε αυτόνομες πόλεις-κράτη. Πρόκειται για μία κοινωνική δομή που έμεινε अपαράλλαχτη μέχρι σήμερα, γιατί αποτελεί θεμελιώδη λίθο της ανθρωπίνης ύπαρξης. Η έννοια της πόλης περιλαμβάνει τους πολίτες, οι οποίοι ενταγμένοι σε αυτό το περιβάλλον, αποκτούν ταυτότητα, έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις και μαθαίνουν να σέβονται τους νόμους που σχεδιάζουν και εκδίδουν οι πολιτειακοί θεσμοί. Αυτά δεν είναι τίποτε άλλο παρά θεσμοί που απαρτίζονται από τους ίδιους τους πολίτες και δημιουργήθηκαν από την ανάγκη ορθής διακυβέρνησης της πόλης-κράτους και κοινής αντιμετώπισης των πολιτειακών θεμάτων πάσης φύσεως. Ακόμη και αν αυτή η περιγραφή αντικατοπτρίζει κυρίως την απόλυτη έκφανση του δημοκρατικού πολιτεύματος της Κλασικής εποχής, οι πολιτειακοί θεσμοί ήταν ενεργοί και στα ηγεμονικά βασίλεια της Ελληνιστικής περιόδου, αλλά και κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής εποχής, κατά την οποία επικρατούσε η απόλυτη εξουσία του αυτοκράτορα.

Τα νομίσματα, από τον 6ο αιώνα π.Χ. και εξής, ήταν απαραίτητο «εργαλείο» των ίδιων κοινωνιών, που περιγράψαμε ανωτέρω, και, εκτός από μέσο συναλλαγής για τη λειτουργία της οικονομίας, υπήρξαν και μικρά τέχνηρα καθώς και φορείς κουλτούρας και προπαγάνδας της εκάστοτε εξουσίας. Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, από τους δύο τελευταίους αιώνες π.Χ. και μέχρι τον 3ο αιώνα μ.Χ., παρατηρείται έντονα το φαινόμενο απεικόνισης των πολιτειακών θεσμών στα νομίσματα ελληνικών πόλεων, κυρίως στη Μικρά Ασία.¹ Οι πολιτειακοί θεσμοί απεικονίζονται ως προσωποποιήσεις, δηλαδή με ανθρωπίνη μορφή, ώστε να δημιουργούν το αίσθημα της οικειότητας στους χρήστες των νομισμάτων. Επιπλέον, οι παραστάσεις αυτές συναντώνται συχνότερα στις χάλκινες νομισματικές εκδόσεις, που είχαν μικρότερη αξία από τις χρυσές και τις αργυρές, και κυκλοφορούσαν ευρύτερα μεταξύ των λαϊκών μαζών, κυρίως στις αγορές. Κατ' αυτόν τον τρόπο το κοινό, ο λαός, «εκπαιδευόταν» στη θέα της εικόνας μιας γυναίκας ή ενός άνδρα οι οποίοι, όμως, εκπροσωπούσαν σημαντικές έννοιες και θεσμούς

και δημιουργούσαν το αίσθημα της ταύτισης του πολίτη με αυτούς, αφού είχαν την ίδια μορφή. Επιπλέον, εξέπεμπαν το μήνυμα της κεντρικής ρωμαϊκής εξουσίας, η οποία, παρότι απόλυτη, έδινε στους πολίτες των υπόδουλων ελληνικών πόλεων την ψευδαίσθηση της αυτονομίας και της ισότητας.

Δήμος

Ο *Δήμος* δεν αποτελεί ακριβώς πολιτειακό θεσμό, αλλά είναι ο λαός που κατοικεί σε μία πόλη και την απαρτίζει, ταυτίζεται τελικά με τους πολίτες και αποτελεί έκφανση της ίδιας της πόλης. Ο *Δήμος* εμπεριέχεται στη *Δημοκρατία*, δηλαδή στη συμμετοχική διαδικασία λήψης αποφάσεων από τον λαό. Επομένως, γίνεται εύκολα αντιληπτή η μεγάλη σημασία που είχε, τόσο συμβολικά, όσο και κυριολεκτικά στη ζωή της πόλης. Η έννοια του *λαού* συναντάται ήδη στα Ομηρικά έπη,² ενώ η έννοια του *Δήμου* συναντάται νωρίς στις επιγραφικές μαρτυρίες, με τρανά παραδείγματα τα ψηφίσματα, που συνήθως εκκινούν με τη φράση *ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*. Εκτός από την επιγραφική αναφορά του *Δήμου*, κατά τον 4ο αιώνα π.Χ. απεικονίζεται σε ανάγλυφο από την Ακρόπολη των Αθηνών, με ανδρική μορφή, ως γενειοφόρος, με ιμάτιο που καλύπτει τον ένα του ώμο, στεφανώνοντας τιμώμενο άνδρα.³

Ο *Δήμος* απεικονίζεται και στις δύο όψεις των ρωμαϊκών νομισμάτων. Στη συντριπτική πλειοψηφία αναπαρίσταται σε επαρχίες της Μικράς Ασίας, κυρίως στη Φρυγία, την Καρία, τη Λυδία και τη Μυσία και λιγότερο στην Πισιδία, την Κιλικία, την Τρωάδα και τη Βιθυνία του Πόντου. Δεν λείπουν, όμως, και αντίστοιχες εκδόσεις στη νησιωτική και κεντρική Ελλάδα, με εκπροσώπους, αντίστοιχα, τη Μήλο και την Κόρινθο, αλλά και στην Αίγυπτο. Αν και κάθε ρωμαϊκή επαρχία εξέδωσε τα νομίσματα αυτά σε διαφορετική χρονική περίοδο, ωστόσο αν παρατηρήσει κάποιος το σύνολο των εκδόσεων, διαπιστώνει ότι από τον 1ο αιώνα π.Χ. και από τον Αύγουστο και στη συνέχεια από όλους τους αυτοκράτορες μέχρι τον Γαλλικό (253-260 μ.Χ.) εκδόθηκαν ανελλιπώς χάλκινα νομίσματα με απεικονίσεις του *Δήμου* προσωποποιημένου. Ακόμη και επί Αιμιλιανού, ο οποίος έγινε αυτοκράτορας μόνο για τρεις μήνες το 253 μ.Χ., η πόλη Ιουλία της Φρυγίας εξέδωσε νόμισμα με νεανική προτομή του *Δήμου* με διάδημα⁴ (εικ. 1α-β). Παράλληλα, το φαινόμενο των νομισματικών παραστάσεων του *Δήμου* συναντάται στις

1. Ιουλία Φρυγίας, επί Αιμιλιανού, 253 μ.Χ.
α. ΔΗΜΟΣ, ενδεδυμένη νεανική προτομή
του Δήμου με διάδημα· β. ΙΟΥΛΙΕΩΝ, Διόνυσος.

λεγόμενες «ψευδοαυτόνομες» κοπές, οι οποίες δεν φέρουν στην εμπρόσθια όψη το πορτραίτο του αυτοκράτορα, που στις συγκεκριμένες εκδόσεις αντικαθίσταται από την προτομή του Δήμου. Αυτό το γεγονός από μόνο του είναι δηλωτικό της μεγάλης σπουδαιότητας του Δήμου και αντανακλά τη βούληση του αυτοκράτορα για μερική αυτονομία των ελληνικών πόλεων, μέσω ορισμένων προνομίων.

Οι παραστάσεις του δήμου παρουσιάζουν ποικιλία και ενδιαφέρον και από την άποψη της ιστορίας της τέχνης. Ο Δήμος απεικονίζεται σχεδόν πάντα σε προτομή προς τα δεξιά και λιγότερο προς τα αριστερά και σπάνια ως κεφαλή κατά τομή. Στον μεγαλύτερο αριθμό των κοπών η προτομή είναι ενδεδυμένη και διακρίνονται οι πτυχώσεις του ιματίου στο πάνω μέρος του λαιμού. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος απόδοσης της μορφής, που μαρτυρά και την αντίληψη της κοινωνίας, ή απλώς του χαρακτήρα, για την εικόνα που θα μπορούσε να έχει μία τέτοια σημαντική πολιτειακή έννοια. Ο Δήμος αποδίδεται πάντα ως αρσενικό φύλο, σε νεαρή ή ώριμη ηλικία, ενώ δεν λείπουν και παραστάσεις του Δήμου ως γηραιού άνδρα. Στις νεανικές παραστάσεις απεικονίζεται αγένειος, με κοντά μαλλιά ή μακριά, που πέφτουν ελεύθερα στον λαιμό ή τους ώμους, άλλοτε με σγουρή κόμη ή με επιμελημένους βοστρύχους (εικ. 2-5). Στις μεγαλύτερης ηλικίας προτομές ο Δήμος αποδίδεται ως γενειοφόρος, με κοντά μαλλιά ή, ορισμένες φορές, με μαλλιά τυλιγμένα περιμετρικά γύρω από την κεφαλή (εικ. 6-9). Συχνά, φέρει ταινία ή διάδημα ή είναι δαφνοστεφανωμένος.

Οι παραστάσεις αυτές ακολουθούν και αντιγράφουν τα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής, κυρίως τα γλυπτά και τους ανδριάντες που κοσμούσαν τις

2-5. Νεανικές προτομές/κεφαλές του Δήμου:
[2] Λαοδίκεια στον Λύκο Φρυγίας, επί Νέρωνα·
[3] Αντιόχεια στον Μαϊάνδρο Καρίας, επί Τραϊανού/
Αδριανού·
[4] Τραϊανόπολις Φρυγίας, επί Αδριανού·
[5] Αλία Φρυγίας, επί Γορδιανού Γ'.

6-9. Ώριμης ηλικίας προτομές/κεφαλές του Δήμου:
[6] Λαοδίκεια στον Λύκο Φρυγίας, επί Αντωνίνου
Ευσεβούς·
[7] Κοτταίον Φρυγίας, επί Αλεξάνδρου Σευήρου·
[8] Άγκυρα Φρυγίας, επί Τραϊανού·
[9] Ίσινδα Πισιδίας, επί Τραϊανού Δέκιου.

πόλεις, ενώ παράλληλα αποπνέουν και την αίγλη παλαιότερων περιόδων. Έτσι, απαντούν προτομές του Δήμου που αποδίδονται όπως τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά πορτραίτα και άλλες που ομοιάζουν με τις εικονιστικές κεφαλές του Μεγάλου Αλεξάνδρου, μία μόδα η οποία κατέκλυσε την οικουμένη και ο αντίκτυπός της φθάνει έως τις μέρες μας (εικ. 10-11). Αυτές οι τάσεις αποτελούν μέρος της αυτοκρατορικής προπαγάνδας η οποία, μέσω των νομισμάτων, διατυμπανίζει τη σύνδεσή της με το ιστορικό παρελθόν και διατρανώνει ότι μπορεί να επιτύχει εξίσου σπουδαία κατορθώματα.

Η απόδοση του Δήμου ως άνδρα σε διάφορες ηλικιακές φάσεις μαρτυρεί τη διαχρονικότητά του και τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να διαθέτει, από την ορμητικότητα, τη δύναμη και τη μαχητικότητα των νεαρών ανδρών, έως την ώριμη σκέψη, την επικράτηση της λογικής και την εγκράτεια των ώριμων ανδρών και, τέλος, τη σοφία και τις εμπειρίες που διαθέτουν οι γηραιοί άνδρες.

Οι προτομές και οι κεφαλές του Δήμου απεικονίζονται συνήθως στην εμπρόσθια όψη των νομισμάτων, ενώ συχνότερα στην οπίσθια όψη απεικονίζονται παραστάσεις του Δήμου ισταμένου, καθιστού ή ένθρονου. Σε ένα νόμισμα που εκδόθηκε το 1 μ.Χ., επί Αυγούστου, για τη συμμαχία που επιτεύχθηκε μεταξύ δύο πόλεων, απεικονίζεται ο δήμος της Περγάμου στεφανώνοντας τον Δήμο των Σάρδεων. Οι δύο Δήμοι αποδίδονται μετωπικά, ως γηραιοί γενειοφόροι, φορώντας ποδήρεις χιτώνες⁵ (εικ. 12). Παράλλαγή αποτελεί η παράσταση των Δήμων των Αιζανών και των Κάδων να δίνουν τα χέρια, σε ένα συμμαχικό νόμισμα που εκδόθηκε επί Δομιτιανού (81-96 μ.Χ.). Οι δύο Δήμοι αποδίδονται ως γενειοφόροι, με διάδημα, φορώντας κοντά ιμάτια και χαμηλά υποδήματα και κρατώντας σκήπτρο⁶ (εικ. 13). Αντίστοιχα, για τη συμμαχία μεταξύ της Λαοδικείας στον Λύκο με τη Σμύρνη επί Κλαυδίου (50/4 μ.Χ.), απεικονίζονται οι κεφαλές των δύο δήμων, δαφνοστεφανωμένες, ενώ η επιγραφή ΔΗΜΟΣ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΚΑΙ ΖΜΥΡΝΑΙΩΝ δεν αφήνει καμία αμφιβολία για την ταύτισή τους⁷ (εικ. 14).

Στις μεμονωμένες παραστάσεις του Δήμου ισταμένου, απεικονίζεται κρατώντας σκήπτρο και στάχυα, ενώ ο Δήμος των Ρωμαίων, όπως δηλώνει η επιγραφή του νομίσματος της Αλεξάνδρειας Αιγύπτου επί Νέρωνος (54-68 μ.Χ.), κρατάει σκήπτρο και Κέρας Αμάλθειας⁸ (εικ. 15). Ο ιδιαίτερος συμ-

10

11

10. Κεφαλή του Δήμου που μιμείται τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά πορτραίτα: Λαοδικεία στον Λύκο Φρυγίας.

11. Κεφαλή του Δήμου που μιμείται τα πορτραίτα του Μεγάλου Αλεξάνδρου: Άττουδα Καρίας, επί Δομιτιανού ή Τραϊανού.

12

13

14

15

12. Ο Δήμος της Περγάμου στεφανώνει τον Δήμο των Σάρδεων (Συμμαχικό νόμισμα των δύο πόλεων, επί Αυγούστου).

13. Οι Δήμοι Αιζανών και Κάδων Φρυγίας δίνουν τα χέρια (Συμμαχικό νόμισμα των δύο πόλεων, επί Δομιτιανού).

14. Κεφαλές των Δήμων Λαοδικείας στον Λύκο Φρυγίας και Σμύρνης Ιωνίας (Συμμαχικό νόμισμα των δύο πόλεων, επί Κλαυδίου).

15. Ο Δήμος ιστάμενος κρατώντας σκήπτρο και Κέρας Αμάλθειας (Αλεξάνδρεια Αιγύπτου, επί Νέρωνα).

βολισμός των δύο παραστάσεων, υποδηλώνει την επάρκεια αγαθών και την ευημερία των πόλεων, στο πλαίσιο της ρωμαϊκής επιρροής. Στις παραστάσεις του *Δήμου* καθιστού ή ένθρονου, αναπαρίσταται ως γενειοφόρος, με μακρύ ιμάτιο που καλύπτει το κάτω μέρος του σώματος, κρατώντας στεφάνι, υποδηλώνοντας ότι η νομισματική έκδοση έχει τιμητικό συμβολισμό, πιθανώς της πόλης προς τον αυτοκράτορα Αδριανό, ο οποίος στην πρόσθια όψη επιγράφεται ως Σεβαστός⁹ (εικ. 16). Σε μία έκδοση της Κορίνθου επί Μάρκου Αυρηλίου (161-169 μ.Χ.) η ανδρική μορφή που απεικονίζεται καθιστή, επιγράφεται με τη ρωμαϊκή εκφορά του *Δήμου* ως *Populus*.¹⁰

Οι παραστάσεις με τις οποίες συνδυάζεται ο *Δήμος* στα νομίσματα έχουν σημασία, καθώς με αυτόν τον τρόπο κοινοποιείται η πολιτική του αυτοκράτορα, αλλά και της ίδιας της πόλης προκειμένου να κερδίσει την εύνοιά του. Ο αυτοκράτορας Ελαγάβαλος (218-222 μ.Χ.) απεικονίζεται στεφανώνοντας τον *Δήμο* σε μία έκδοση της Αφροδισιάδος Καρίας (εικ. 17) ή ο Τραϊανός (98-117 μ.Χ.) απεικονίζεται με το τρόπαιο της Νίκης του σε μία προσπάθεια της Τρίπολης Λυδίας να τον τιμήσει.¹¹ Εκτός από τις συμμαχίες των πόλεων, δίνεται έμφαση στην ικανοποίηση του θρησκευτικού αισθήματος του λαού με την απεικόνιση όλων σχεδόν των Ολύμπιων και τοπικών θεών καθώς και μικρότερων θεοτήτων και ηρώων. Στο πλαίσιο αυτό ο ίδιος ο *Δήμος* επιγράφεται στα νομίσματα ως *Ιερός*, καθώς είναι υπεύθυνος για τη διεξαγωγή θρησκευτικών εορτασμών ή πανηγύρεων που διοργανώνονται για τον λαό¹² (εικ. 18). Επιπλέον, προβάλλονται οι μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, με τις επιγραφές αγώνων με μεγάλη εμβέλεια και την απεικόνιση αθλητών και αγωνιστικών επάθλων¹³ (εικ. 19α-β).

Ο *Δήμος*, στα νομίσματα συνδυάζεται και με άλλες προσωποποιημένες έννοιες, όπως η *Ειρήνη* και η *Ελευθερία*¹⁴ (εικ. 20α-β). Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και οι επιγραφές των νομισμάτων ΔΗΜΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ και ΔΗΜΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΦΡΟΔΙΣΙΩΝ με παράσταση του *Δήμου* που στεφανώνεται από την *Ελευθερία*¹⁵ (εικ. 21). Η χρήση των εννοιών αυτών δεν είναι τυχαία, καθώς μαρτυρεί τη σχετική ανεξαρτησία που απολάμβαναν ορισμένες πόλεις και την προνομιακή τους θέση. Άλλες προσωποποιημένες έννοιες, όπως η *Υγεία*, η *Τύχη* και η *Νέμεση* στις οπίσθιες όψεις των νομισμάτων

16

17

18

19

20

20

β

21

16. Ο *Δήμος* ένθρονος κρατώντας στεφάνι, Ταρσός Κιλικίας, επί Αδριανού.

17. Ο αυτοκράτορας Ελαγάβαλος στεφανώνει τον *Δήμο*, Αφροδισιάς Καρίας.

18. ΙΕΡΟΣ ΔΗΜΟΣ, Τράλλεις Λυδίας, επί Βαλεριανού και Γαλλιηνού.

19α-β. Νόμισμα Λαοδίκειας στον Λύκο Φρυγίας, επί Ελαγάβαλου. ΔΗΜΟΣ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ Νεανική προτομή του *Δήμου* με διάδημα· ΝΑΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΟΚΟΙ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ, ΔΟΓΜΑΤΙ ΣΥΝΚΛΗΤΟΥ, τέσσερα αγωνιστικά στεφάνια.

20α-β. Νόμισμα Ιεράπολης Φρυγίας, επί Αδριανού(;), με παραστάσεις του *Δήμου* και της *Ειρήνης*.

21. Νόμισμα Αφροδισιάδος Καρίας, επί Γορδιανού Γ', με παράσταση της *Ελευθερίας* στεφανώνοντας τον *Δήμο*.

των, σε συνδυασμό με τον *Δήμο* στην άλλη όψη, εκπέμπουν τα αντίστοιχα μηνύματα, η σημασία των οποίων επιτείνεται ακόμη περισσότερο με τα σύμβολα που κρατούν. Η *Υγεία* ταΐζει φίδι από φιάλη, η *Τύχη* έχει πηδάλιο για τη σωστή καθοδήγηση της πόλης και Κέρας Αμάλθειας για την ευμάρειά της και, τέλος, η *Νέμεση* κρατάει χαλινάρι ή κανόνα για την τήρηση του μέτρου και της τάξης.¹⁶

Ο *Δήμος* στα νομίσματα συνδυάζεται και με άλλα πολιτειακά συστήματα, τα οποία θα αναφερθούν αναλυτικά παρακάτω. Σε νομίσματα της Φρυγίας απεικονίζονται ο *Δήμος* με τη *Βουλή*, τη *Γερουσία* και τη *Σύγκλητο*, όπου οι μορφές ταυτοποιούνται από τις επιγραφές.¹⁷

Βουλή

Η *Βουλή* είναι ένας θεσμός που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του πολιτειακού συστήματος. Πρόκειται για το συμβούλιο που παίρνει τις σημαντικές αποφάσεις για την πόλη και ψηφίζει τους νόμους. Γι' αυτόν τον λόγο, στις επιγραφές αναγράφεται μαζί με το εθνικό όνομα (παραδείγματος χάριν ΒΟΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΙΤΩΝ) και σε ορισμένες νομισματικές εκδόσεις απεικονίζεται ρίχνοντας την ψήφο της σε κάλπη (εικ. 22). Αυτή η αφηγηματική παράσταση σηματοδοτεί τη μερική αυτονομία των πόλεων που εξέδωσαν τα νομίσματα, στις επαρχίες της Κιλικίας, της Καρίας και της Συρίας επί Νέρωνος, Δομτιανού, Αδριανού και Αντωνίνου Ευσεβούς.¹⁸

Η *Βουλή* αποτελείται από εκπροσώπους, δηλαδή από πολίτες και γι' αυτό η προσωποποιημένη της εικόνα δημιουργεί το ίδιο αίσθημα ταύτισης και οικειότητας, όπως και ο *Δήμος*. Από τους πρώτους αιώνες μ.Χ. και καθ' όλη τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι ελληνικές πόλεις τίμησαν τον θεσμό της *Βουλής*, αναπαριστώντας την στα νομίσματά τους. Το φαινόμενο παρατηρείται κυρίως στη Φρυγία, την Καρία και τη Λυδία και λιγότερο στην Κιλικία, την Ιωνία, την Πισιδία και τη Βιθυνία. Εντύπωση προκαλεί η Μήλος, η οποία εξέδωσε νομίσματα και με τη *Βουλή* και με τον *Δήμο*, ενώ στην ίδια ενότητα προσμετρώνται και νέες περιφέρειες όπως η Ήπειρος, η Συρία και η Γαλιτία.

Η *Βουλή* απεικονίζεται και στις δύο όψεις των νομισμάτων. Η προτομή της, προς τα δεξιά ή τα αριστερά, είναι πάντα ενδεδυμένη με παραλλαγές στην κεφαλή και την κόμμωσή της. Αποδίδεται συνήθως ως μία γυναίκα μέσης ηλικίας με αδρά χαρα-

22

23

24

25

26

27

28

29

22. Νόμισμα Αντιόχειας Συρίας, επί Νέρωνα (66/7 μ.Χ.), με παράσταση της *Βουλής* ψηφίζοντας σε κάλπη.

23-29. Παραλλαγές προτομών της *Βουλής*:
[23-24] Αφροδισιάς Καρίας, Ιεράπολις Φρυγίας.
[25-27] Τραπεζόπολις Καρίας.
[28] Ιερόπολις Φρυγίας, επί Ελαγάβαλου.
[29] Αϊζανοί Φρυγίας, επί Γαλλιηνού.

κτηριστικά και ελαφρώς κυματιστά μαλλιά. Ορισμένες φορές η κεφαλή είναι γυμνή, με τα μαλλιά τυλιγμένα περιμετρικά σαν στεφάνι. Συχνότερα είναι πεπλοφόρος, με δάφνινο στεφάνι ή με διάδημα, ενώ δεν απουσιάζουν και πορτραίτα με συνδυασμό αυτών των στοιχείων (εικ. 23-29). Οι απεικονίσεις

της *Βουλής* ακολουθούν τις ρωμαϊκές στυλιστικές τάσεις και αποδίδονται, μερικώς, όπως και οι σύζυγοι των αυτοκρατόρων, ενώ ορισμένες παραστάσεις μμούνται τα πορτραίτα των γυναικών των ελληνιστικών βασιλείων, κυρίως της Αιγύπτου, αντλώντας λίγο από την αίγλη τους και την ένδοξη μνήμη του παρελθόντος. Η απεικόνιση της *Βουλής* ως *πυργόφορου*, δηλαδή με τείχη στην κεφαλή, την καθιστά θεματοφύλακα της πόλης, που φροντίζει για την ασφάλειά της, ενώ παράλληλα ταυτίζεται με την *Τύχη* της πόλης, λόγω της ηχητικής προφοράς των δύο λέξεων και των συνειρμών που προκαλεί (εικ. 30-32).

Οι παραστάσεις της *Βουλής* στα νομίσματα συνδυάζονται και με άλλες προσωποποιημένες έννοιες που ήταν σημαντικές και συμβόλιζαν τη γενικότερη φιλοσοφία που διέπει την πόλη. Οι συνηθέστερες από αυτές είναι η *Υγεία*, η *Τύχη* και η *Νέμεση* (εικ. 33) και επιπλέον η *Νίκη* και η *Δικαιοσύνη*, η οποία αποδίδεται κρατώντας ζυγό (εικ. 34α-β). Το εικονογραφικό δίπτυχο της *Βουλής* με δέσμη σταχυών ή με δύο ενωμένα χέρια συμβολίζουν την επάρκεια σιτηρών στην πόλη (εικ. 35α-β) ή την επίτευξη μιας συμμαχίας και την ομόνοια (εικ. 36α-β). Φυσικά, η *Βουλή*, ως εγγυήτρια της θρησκείας αναγράφεται ως *ΙΕΡΑ ΒΟΥΛΗ* (εικ. 37) και συνδυάζεται στα νομίσματα με το δωδεκάθεο ή με ήρωες που θεοποιήθηκαν, όπως ο Ηρακλής. Στην Αφροδισιάδα Καρίας η *Βουλή* απεικονίζεται στη μία όψη των νομισμάτων σε συνδυασμό με την ασυνήθιστη παράστα-

30

31

32

33

α

β

34

α

β

35

α

β

36

37

30-32. Προτομές της *Βουλής* με τείχη στην κεφαλή:

[30] Τραπεζόπολις Καρίας, επί Αντωνίνου Ευσεβούς.

[31] Κοτιαίον Φρυγίας, επί Γαλλιηνού.

[32] Πεσσινούς Γαλατίας, επί Μάρκου Αυρηλίου.

33. Νόμισμα Σάρδεων Λυδίας, επί Δομιτιανού, με παράσταση ολόσωμων μορφών της *Βουλής* πεπλοφόρου και της *Νέμεσης* κρατώντας κανόνα.

34α-β. Ψευδοαυτόνομο νόμισμα Πρυμνησσοῦ Φρυγίας, με παραστάσεις της *Βουλής* και της *Δικαιοσύνης*.

35α-β. Νόμισμα Απάμειας Φρυγίας, επί Ελαγάβαλου, με παραστάσεις της *Βουλής* και δέσμης σταχυών.

36α-β. Νόμισμα Κιβύρων Φρυγίας, με παραστάσεις της *Βουλής* και ενωμένων χεριών.

37. Νόμισμα Δοκιμίου Φρυγίας, επί Μάρκου Αυρηλίου, με παράσταση πεπλοφόρου, δαφνοστεφανωμένης *Βουλής*, που επιγράφεται ως *ΙΕΡΑ*.

38α-β. Νόμισμα Αφροδισιάδος Καρίας, επί Μάρκου Αυρηλίου, με παραστάσεις της *Βουλής* πεπλοφόρου και Έρωτα που κρατάει πυρσό.

39α-β. Νόμισμα Λαοδίκειας στον Λύκο Φρυγίας, με παραστάσεις του Δήμου και της *Βουλής* και τις αντίστοιχες επιγραφές.

40. Νόμισμα Τίου Βιθυνίας, επί Ελαγάβαλου, με παράσταση της *Βουλής* και του Δήμου κρατώντας σκήπτρα και δίνοντας τα χέρια πάνω από αναμμένο βωμό.

41α-β. Νόμισμα Τιβεριοπόλης Φρυγίας, με παραστάσεις προτομής της *Συγκλήτου* στην εμπρόσθια όψη και της *Βουλής* με τη *Γερουσία* ισταμένων, στην οπίσθια.

42. Νόμισμα Φιλαδέλφειας Λυδίας, επί Μάρκου Αυρηλίου, με παράσταση της *Βουλής* θυσιάζοντας και κρατώντας βρέφος.

43. Νόμισμα Νικόπολης Ηπείρου, με παράσταση καθιστής *Βουλής* και επιγραφή *ECTIA BOYΛHC*.

ση του έρωτα με πυρσό στην άλλη όψη (εικ. 38α-β). Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η Αφροδίτη ήταν η πολιούχος θεά και ο γιος της Έρωτας ανάλογα με το αν κρατάει τον πυρσό προς τα πάνω ή κάτω συμβόλιζε την αναζωπύρωση ή την παύση του ερωτικού συναισθήματος.¹⁹ Συχνές είναι και οι παραστάσεις της *Βουλής* με τον *Δήμο*, ως προτομές (εικ. 39α-β) ή ισταμένες μορφές, δίνοντας τα χέρια πάνω από βωμό (εικ. 40) και σπανιότερες με τις προσωποποιήσεις άλλων δύο πολιτειακών συστημάτων, στα οποία θα γίνει αναφορά παρακάτω, τη *Γερουσία* και τη *Σύγκλητο* (εικ. 41α-β).

Στις ολόσωμες παραστάσεις της η *Βουλή* απεικονίζεται ως πρότυπο γυναίκας-συμβόλου της πόλης που συνδυάζει τη θρησκεία, την πολιτεία και τη μητρότητα. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η παράσταση της *Βουλής*, ισταμένης με μακρύ ιμάτιο, θυσιάζοντας πάνω από βωμό και κρατώντας βρέφος, σε ένα νόμισμα της Φιλαδέλφειας Λυδίας επί Μάρκου Αυρηλίου²⁰ (εικ. 42). Αντίστοιχα, σε μία σπάνια παράσταση της *Βουλής* καθιστής, απεικονίζεται με ποδήρη χιτώνα και επιγράφεται ως *ECTIA BOYΛHC*²¹ (εικ. 43).

Γερουσία

Η *Γερουσία* ήταν ένας πολιτειακός θεσμός ο οποίος, όπως μαρτυρεί και το όνομά του, ήταν το συμβούλιο των μεγαλύτερων σε ηλικία. Με καταβολές από την Αρχαϊκή και κλασική εποχή ως βουλευτικό και δικαστικό σώμα, η *Γερουσία*, κατά τη Ρω-

μαϊκή εποχή, ήταν ένα σώμα αξιοσέβαστων πολιτών ώριμης ηλικίας, που δραστηριοποιούνταν γύρω από το Γυμνάσιο.²² Στις πόλεις της Μικράς Ασίας είχε κυρίως αρμοδιότητες θρησκευτικού χαρακτήρα με χροιά οικονομικού ενδιαφέροντος. Στην Έφεσο, πα-

ραδείγματος χάριν, η *Γερουσία* ήταν αρμόδια για την αναβίωση και την οικονομική ενίσχυση της λατρείας του αυτοκράτορα. Στην Αθήνα ιδρύθηκε από τον Μάρκο Αυρηλίο με σκοπό τη χρηματοδότηση της αυτοκρατορικής λατρείας και των Παναθηναίων.

Η *Γερουσία* συχνά συνέπραττε με τη *Βουλή* και τον *Δήμο* στην έκδοση τιμητικών ψηφισμάτων, ήταν όμως ένας εσωστρεφής οργανισμός με δική της εσωτερική οργάνωση, που τελούσε υπό την αιγίδα των αρχών της πόλης. Τα μέλη της *Γερουσίας* είχαν πρόσβαση σε διάφορες παροχές και προνόμια, όπως η δωρεάν διανομή λαδιού, η παροχή χρημάτων ή δείπνου. Τα καθήκοντά τους περιλάμβαναν την ανάθεση και εκτέλεση έργων, όπως την ανέγερση τιμητικών ψηφισμάτων, τον τιμητικό στολισμό ταφικών μνημείων κ.ά. Τα μέλη της *Γερουσίας*, επίσης, ήταν υπεύθυνα για την οικονομική διαχείριση ορισμένων κονδυλίων, όπως τη σύναψη συμβολαίων ή δανείων και διάφορες χρηματοδοτήσεις.

Από τιμητικά ψηφίσματα γνωρίζουμε ότι διάφοροι επώνυμοι αξιωματούχοι της *Γερουσίας* είχαν σημαντικό ρόλο στην απόδοση τιμών σε νικητές αθλητικών και μουσικών αγώνων, αλλά και ιερέων της αυτοκρατορικής λατρείας, πράξεις που ενδυνάμωναν τη θέση της τοπικής *Γερουσίας* σε σχέση με την κεντρική εξουσία της Ρώμης. Επίσης, αναλάμβαναν αυξημένα διοικητικά και οικονομικά καθήκοντα, κυρίως σε πιστωτικές και δανειοληπτικές επιχειρήσεις και στις εκμισθώσεις γης.

Αν και η *Γερουσία* αποτελείτο από άνδρες, στα νομίσματα αναπαρίσταται ως γυναικεία μορφή. Επιπλέον, ενώ ήταν ένας θεσμός με ευρεία αποδοχή στον ρωμαϊκό κόσμο, ωστόσο μόνο από τις επαρχίες της Φρυγίας και της Καρίας εκδόθηκαν νομίσματα με την προσωποποιημένη εικόνα της *Γερουσίας*. Το φαινόμενο συναντάται κατά τον 2ο και 3ο αιώνα μ.Χ., δηλαδή επί Αντωνίνου Ευσεβούς στη Φρυγία και επί Μάρκου Αυρηλίου και Φιλίππου Α΄ στην Καρία.

Η *Γερουσία* απεικονίζεται συνήθως ως προτομή ενδεδυμένης γυναίκας σε ώριμη ηλικία, που φέρει πέπλο, καλύπτοντας τους ώμους και επιτρέποντας να διακρίνονται οι πλαϊνοί κυματιστοί βόστρυχοι. Υπάρχουν, όμως, και σπάνιες παραστάσεις της *Γερουσίας* σε νεαρότερη ηλικία, με δάφνινο στεφάνι πάνω στα κυματιστά μαλλιά, που πέφτουν ελεύθερα και καλύπτουν τον λαιμό, αλλά και παραλλαγές με

44-46. Παραλλαγές απεικονίσεων της *Γερουσίας*:

[44] Λαοδίκεια στον Λύκο Φρυγίας.

[45] Αφροδισιάς Καρίας.

[46] Ιεράπολις Φρυγίας.

47. Νόμισμα Αντιόχειας στον Μαϊάνδρο Καρίας, με επιγραφή ΙΕΡΑ ΓΕΡΟΥΣΙΑ.

πέπλο και δάφνινο στεφάνι (εικ. 44-45). Σε νόμισμα της Αφροδισιάδος Καρίας επί Φιλίππου Α΄ έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η λεπτομέρεια της απεικόνισης μίας άκρης του ενδύματος στον αριστερό ώμο της μορφής²³ (εικ. 46).

Η *Γερουσία* είχε κυρίως αρμοδιότητες θρησκευτικού χαρακτήρα και αυτό αντανακλάται και στα νομίσματα, αφού η μορφή συνδυάζεται κυρίως με θεούς, όπως τον Δία, τον Διόνυσο ή την Αθηνά. Στο ίδιο θρησκευτικό πλαίσιο, σε νομισματικές εκδόσεις της Αντιόχειας στον Μαϊάνδρο Καρίας, η *Γερουσία* αναγράφεται ως *ΙΕΡΑ*, όπως είδαμε ότι συμβαίνει και με τον *Δήμο* και τη *Βουλή*²⁴ (εικ. 47). Επιπλέον, σε νόμισμα της Λαοδικείας στον Λύκο Φρυγίας επί Αντωνίνου Ευσεβούς απεικονίζεται δεκάστυλος ναός και στην επιγραφή αναγράφεται ο αρχιερέας της πόλης²⁵ (εικ. 48α-β).

Ως πολιτειακό σώμα η *Γερουσία* συμπορευόταν με τον *Δήμο*, σε συνδυασμό με τον οποίο απεικονίζεται στις δύο όψεις μίας νομισματικής έκδοσης της

ίδιας πόλης²⁶ (εικ. 49α-β). Συνήθως, στις επιγραφές των νομισμάτων η αναγραφή της *Γερουσίας* συνοδεύεται από το εθνικό ως ενιαία φράση, παραδείγματος χάριν *ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ* ή, ορισμένες φορές, η *Γερουσία* αναγράφεται στην εμπρόσθια όψη και το εθνικό στην οπίσθια. Όπως είναι φυσικό, δεν λείπουν και οι ολόσωμες παραστάσεις της, συνήθως σε συνδυασμό και με άλλες προσωποποιήσεις πολιτειακών συστημάτων, όπως η *Βουλή* και η *Σύγκλητος* (βλ. εικ. 41α-β).

Σύγκλητος

Η *Ρωμαϊκή Σύγκλητος* (*Senatus*) ήταν ένα από τα παλαιότερα και ισχυρότερα πολιτικά όργανα, κυρίως κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, ασκώντας την απόλυτη εξουσία. Το σώμα συνέχισε να δρα παράλληλα με την εξουσία του αυτοκράτορα και υπό την επίβλεψή του, εφόσον ο ίδιος επέλεγε και όριζε τα μέλη του, τους Συγκλητικούς. Η *Σύγκλητος* συνεδρίαζε στην *Curia Julia*, ένα κτήριο που ιδρύθηκε από τον Καίσαρα και ολοκληρώθηκε από τον Αύγουστο, στις 28 Αυγούστου του 29 π.Χ. και διασώζεται έως σήμερα. Το κτήριο απεικονίζεται σε ένα αργυρό δηνάριο του Αυγούστου, όπου διακρίνεται η αρχιτεκτονική του²⁷ (εικ. 50).

Η *Σύγκλητος* απεικονίζεται προσωποποιημένη σε νομίσματα κυρίως της Λυδίας και της Φρυγίας και λιγότερο της Τρωάδος, της Μυσίας, της Αιολίδας, της Ιωνίας, της Καρίας και της Κιλικίας. Στον κατάλογο προστίθενται δύο κρητικές πόλεις, ο Αξός και η Κυδωνία, καθώς και η Σηστός στη Θράκη. Οι νομισματικές εκδόσεις όλων των αυτοκρατόρων αυτών των περιοχών αποτύπωσαν τη μορφή της *Συγκλήτου*, ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις συνδυάζεται με την απεικόνιση του ίδιου του αυτοκράτορα στην άλλη όψη (εικ. 51α-β). Επιπλέον, την πρόσθια όψη νομίσματος του Ιλίου Τρωάδος απεικονίζονται οι προτομές της *Συγκλήτου* και του αυτοκράτορα Γάλβα με την επιγραφή *CYNKΛΗΤΟΣ ΓΑΛΒΑ*²⁸ (εικ. 52).

Στις νομισματικές παραστάσεις της *Συγκλήτου* παρατηρείται το φαινόμενο ότι απεικονίζεται και με τα δύο φύλα. Αυτό οφείλεται, ίσως, στο γεγονός ότι αποτελεί έναν κατεξοχήν ρωμαϊκό θεσμό, η ονομασία του οποίου στη λατινική γλώσσα δεν έφερε προσδιοριστικό άρθρο, όπως συμβαίνει με τον *Δήμο* ή τη *Βουλή*. Στις γυναικείες προσωποποιήσεις η *Σύγκλητος* αποδίδεται ως ενδεδυμένη προτομή ώρι-

48α-β. Συνδυασμός της *Γερουσίας* με δεκάστυλο ναό, σε νόμισμα της Λαοδίκειας στον Λύκο Φρυγίας, επί Αντωνίνου Ευσεβούς. Στην επιγραφή αναγράφεται ο αρχιερέας της πόλης.

49α-β. Νόμισμα της Λαοδίκειας στον Λύκο Φρυγίας, με παραστάσεις του Δήμου και της *Γερουσίας*.

50. Η *Curia Julia*, όπως απεικονίζεται σε αργυρό δηνάριο του Αυγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.).

51α-β. Νόμισμα Τρίπολης Λυδίας, επί Τραϊανού, όπου η προτομή της *Συγκλήτου* στην πρόσθια όψη, συνδυάζεται με παράσταση του αυτοκράτορα με τρόπαιο, στην οπίσθια όψη.

52. Νόμισμα Ιλίου Τρωάδος, με αντωπές προτομές της *Συγκλήτου* και του Γάλβα.

53-56. Γυναικείες προτομές της Συγκλήτου:

[53] Πέργαμος Μυσίας.

[54] Απολλωνίς Λυδίας.

[55] Τράλλεις Λυδίας, επί Βαλεριανού και Γαλλιηνού.

[56] Αντιόχεια στον Μαϊάνδρο Καρίας.

57-59. Γυναικείες προτομές της Συγκλήτου:

[57] Μαλλός Κιλικίας, επί Τραϊανού Δέκιου.

[58] Σμύρνη Ιωνίας, επί Φιλίππου Α'.

[59] Περπερήνη Μυσίας.

60-62. Ανδρικές προτομές της Συγκλήτου:

[60] Θυάτειρα Λυδίας.

[61] Κυδωνία Κρήτης, επί Τιβερίου.

[62] Φιλαδέλφεια Λυδίας, επί Τραϊανού.

63. Αλάβανδα Καρίας, επί Βεσπασιανού.

μης γυναίκας, με μαλλιά τυλιγμένα περιμετρικά της κεφαλής. Και πάλι, όμως, προκαλεί εντύπωση ότι η επιγραφή *ΘΕΟΝ CYNKΛΗΤΟΝ*, που συνοδεύει αυτές τις παραστάσεις, προσδίδει αρσενικό προσδιορισμό στη μορφή (εικ. 53). Σε ένα νόμισμα της Απολλωνίδος Λυδίας, η *Σύγκλητος* απεικονίζεται με χαρακτηριστική ρωμαϊκή κόμμωση ενώ, αντίστοιχα, σε ένα νόμισμα των Τράλλεων Λυδίας επί Βαλεριανού και Γαλλιηνού, η μορφή της ακολουθεί τα πρότυπα απεικόνισης των ελληνιστικών βασιλισσών της Αιγύπτου, όπως της Βερενίκης. Τέλος, μία ακόμη παραλλαγή της *Συγκλήτου*, με τυποποιημένα χαρακτηριστικά, απεικονίζεται σε νόμισμα της Αντιόχειας στον Μαϊάνδρο Καρίας²⁹ (εικ. 53-56). Επιπλέον, η *Σύγκλητος* απεικονίζεται ως πεπλοφόρος, με δάφνινο στεφάνι ή με τείχη στην κεφαλή (εικ. 57-59).

Στις ανδρικές προσωποποιήσεις, η *Σύγκλητος* αποδίδεται ως ενδεδυμένη προτομή αγένειου άνδρα με κοντά κυματιστά μαλλιά με ελεύθερους βοστρύχους, φορώντας συνήθως διάδημα. Εξαίρεση αποτελεί η ενδεδυμένη προτομή της *Συγκλήτου* ως γενειοφόρου, ώριμου, πεπλοφόρου άνδρα, στην οπίσθια όψη του τριδράχμου της Κυδωνίας Κρήτης επί Τιβερίου.³⁰ Σε ένα χαρακτηριστικό πορτραίτο νομίσματος της Φιλαδέλφειας Λυδίας επί Τραϊανού, το ανδρικό πορτραίτο της *Συγκλήτου* συνοδεύεται από την επιγραφή *ΙΕΡΑ CYNKΛΗΤΟΣ*³¹ (εικ. 60-62). Φυσικά, δεν απουσιάζουν και οι παραστάσεις της *Συγκλήτου* καθιστής, κρατώντας σκήπτρο³² (εικ. 63).

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

Η σπουδαιότητα της *Συγκλήτου* διαφαίνεται και από τις απεικονίσεις της με τη Ρώμη (εικ. 64). Παράλληλα, οι επιθετικοί προσδιορισμοί *ΣΕΒΑΣΤΗ, ΘΕΟΝ* και *ΙΕΡΑ*, με τους οποίους την προσφωνούν, μαρτυρεί τη θρησκευτική της υπόσταση και την ανάμειξή της στη διενέργεια της θρησκευτικής λατρείας, γι' αυτό και απεικονίζεται σε συνδυασμό με θεούς, όπως ο Δίας, η Κυβέλη, η Δήμητρα ή οι Διόσκουροι (εικ. 65α-β). Στο πλαίσιο των μηνυμάτων που εκπέμπουν τα νομίσματα, η *Σύγκλητος* απεικονίζεται σε συνδυασμό με αφηρημένες προσωποποιημένες έννοιες, όπως η *Νίκη*, η *Τύχη*, η *Ομόνοια* και η *Νέμεση*, στοιχεία τα οποία σηματοδοτούσαν τη ζωή μας πόλης (εικ. 66α-β). Τέλος, η *Σύγκλητος* απεικονίζεται μαζί με άλλους πολιτειακούς θεσμούς, που έλκουν την καταγωγή τους από παλαιότερους χρόνους και εκπέμπουν το μήνυμα της συνέχειας και της σταθερότητας της εξουσίας³³ (εικ. 67α-β).

Συμπεράσματα

Από τον 1ο αιώνα π.Χ. και από τον Αύγουστο και στη συνέχεια από όλους τους αυτοκράτορες μέχρι τον Γαλλικό (253-260 μ.Χ.) εκδόθηκαν ανελλιπώς χάλκινα νομίσματα που απεικονίζουν προσωποποιήσεις των πολιτειακών συστημάτων όπως του *Δήμου*, της *Βουλής*, της *Γερουσίας* και της *Συγκλήτου*. Οι παραστάσεις αυτές ακολουθούν και αντιγράφουν τα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής, ενώ παράλληλα αποπνέουν την αίγλη παλαιότερων περιόδων. Ορισμένες φορές αποδίδονται όπως τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά πορτραίτα και άλλες ομοιάζουν με τις εικονιστικές κεφαλές του Μεγάλου Αλεξάνδρου ή μμούνται τα πορτραίτα των ελληνιστικών βασιλείων, κυρίως της Αιγύπτου, αντλώντας λίγο από την αίγλη τους και την ένδοξη μνήμη του παρελθόντος.

Οι πολιτειακοί θεσμοί απεικονίζονται με ανθρωπινή μορφή σε διάφορες ηλικιακές φάσεις, γεγονός που μαρτυρεί τη διαχρονικότητά τους και τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να διαθέτουν, συνιστώντας αρχέτυπα. Στις ολόσωμες παραστάσεις της, η *Βουλή* απεικονίζεται ως πρότυπο γυναίκας-συμβόλου της πόλης που συνδυάζει τη θρησκεία, την πολιτεία και τη μητρότητα. Η *Γερουσία*, αν και αποτελείτο από άνδρες, στα νομίσματα αναπαρίσταται ως γυναικεία μορφή, ενώ η *Σύγκλητος* απεικονίζεται και με τα δύο φύλα.

64. Νόμισμα Σύναου Φρυγίας επί Βεσπασιανού, με προτομές της Θεάς Ρώμης και του Θεού Συγκλήτου.

65α-β. Νόμισμα Σάρδεων Λυδίας, επί Νέρβα, όπου η *Σύγκλητος* συνδυάζεται με τη Δήμητρα.

66α-β. Νόμισμα Σμύρνης Ιωνίας, επί Κομμόδου, όπου η *Σύγκλητος* συνδυάζεται με τη *Νέμεση*.

67α-β. Νόμισμα Σύνναδων Φρυγίας, όπου η *Σύγκλητος* συνδυάζεται με τον *Δήμο των Ρωμαίων*.

Οι πολιτειακοί θεσμοί, ως προσωποποιήσεις, στα νομίσματα συνδυάζονται, τόσο μεταξύ τους, όσο και με άλλες προσωποποιημένες έννοιες, όπως η *Ειρήνη* και η *Ελευθερία*. Η χρήση των εννοιών αυτών δεν είναι τυχαία, καθώς μαρτυρεί τη σχετική ανεξαρτησία που απολάμβαναν ορισμένες πόλεις και την προνομακή τους θέση. Άλλες αφηρημένες προσωποποιημένες έννοιες, όπως η *Νίκη*, η *Ομόνοια*, η *Υγεία*, η *Τύχη* και η *Νέμεση* στις οπίσθιες όψεις των νομισμάτων, σε συνδυασμό με τους πολιτειακούς θεσμούς στην άλλη όψη, εκπέμπουν τα αντίστοιχα μηνύματα.

Όλες αυτές οι παραστάσεις στα νομίσματα έχουν σημασία, καθώς με αυτόν τον τρόπο κοινοποιείται η πολιτική του αυτοκράτορα, αλλά και της ίδιας της πόλης προκειμένου να κερδίσει την εύνοιά του. Εκτός από τις συμμαχίες μεταξύ των πόλεων, δίνεται έμφαση στην ικανοποίηση του θρησκευτικού αισθήματος του λαού, με την απεικόνιση όλων σχεδόν των Ολύμπιων και τοπικών θεών, καθώς και μικρότερων θεοτήτων και ηρώων. Επιπλέον, προβάλλονται οι μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις, με τις επιγραφές αγώνων με μεγάλη εμβέλεια και την απεικόνιση αθλητών και αγωνιστικών επάθλων. Τέλος, τις περισσότερες φορές, οι πολιτειακοί θεσμοί, αποτελώντας τον θεματοφύλακα της πόλης, στις επιγραφές αναγράφονται μαζί με το εθνικό όνομα και οι επιθετικοί προσδιορισμοί ΣΕΒΑΣΤΗ/ΟΝ, ΘΕΑ/ΟΝ και ΙΕΡΟΝ/Α, με τους οποίους προσφωνούνται, μαρτυρεί τη θρησκευτική και εθνική τους υπόσταση.

Σημειώσεις

- Γενικά για το θέμα, βλ. Martin K. 2013, *Demos - Boule - Gerousia. Personifikationen städtischer Institutionen auf kaiserzeitlichen Münzen aus Kleinasien*, Euros, Bonn· Μπούζα Λ. 2023, *Ανδρικές Προσωποποιήσεις στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (διδακτορική διατριβή), Βόλος.
- Όμηρος, *Ιλιάδα* 2.25, 99, 115.
- Glowacki K. 2003, «A Personification of Demos on a New Attic Document Relief», *Hesperia*, 72(4), 447-466.
- Roman Provincial Coinage IX, 897.
- Roman Provincial Coinage I, 2362. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται δίστυλος ναός με άγαλμα του Αυγούστου στο εσωτερικό.
- Roman Provincial Coinage II, 1369. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται η κεφαλή του αυτοκράτορα.
- Roman Provincial Coinage I, 2912. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται ο Ζεύς Λαοδικεύς.
- Πβλ. αντίστοιχα Roman Provincial Coinage III, 2615 (Αλία Φρυγίας επί Τραϊανού) και I, 5214. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται αντίστοιχα ο Μην (Mên) και η κεφαλή του αυτοκράτορα.
- Roman Provincial Coinage III, 3278 (Ταρσός Κιλικίας). Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται η κεφαλή του αυτοκράτορα.
- Roman Provincial Coinage IV, 7907. Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται η κεφαλή του Λουζίου Ουήρου.
- Πβλ. αντίστοιχα, Roman Provincial Coinage VI, 5353 και III, 2564.
- Πβλ. αντίστοιχα, Τράλλεις Λυδίας επί Βαλεριανού και Γάλληνου (253-260 μ.Χ.). Επιγραφή *ΙΕΡΟΣ ΔΗΜΟΣ*. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται *Τύχη* (Roman Provincial Coinage X, 61650). Απάμεια Φρυγίας επί Φιλίππου Α' (244-249 μ.Χ.). Επιγραφή *ΠΕΛΑΓΟΝΤΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΑΠΑΜΕΩΝ*. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται *Τύχη* (Roman Provincial Coinage VIII, 20600).
- Πβλ. αντίστοιχα Roman Provincial Coinage VI, 5519 και 5479, Λαοδίκεια στον Λύκο και Ιεράπολη Φρυγίας επί Ελαγάβαλου (218-222 μ.Χ.).
- Πβλ. αντίστοιχα, Ιεράπολη Φρυγίας (Roman Provincial Coinage III, 2358AA). Αφροδισιάς Καρίας (α' ήμισυ 2ου αιώνα μ.Χ.), Roman Provincial Coinage III, 2249.
- Πβλ. αντίστοιχα, Αφροδισιάς Καρίας επί Φιλίππου Α' (στην οπίσθια όψη απεικονίζεται η Αφροδίτη) και επί Γορδιανού Γ' (238-244 μ.Χ.)· Roman Provincial Coinage, VIII, 20568 και VII, 616.
- Πβλ. αντίστοιχα, Αιζανοί Φρυγίας επί Αντωνίνου Ευσεβούς (138-161 μ.Χ.), Roman Provincial Coinage IV.2, 9968· Βλαύνδος Λυδίας επί Μάρκου Αυρηλίου (161-180 μ.Χ.), Roman Provincial Coinage IV.2, 1192· Λαοδίκεια στον Λύκο Φρυγίας επί Αντωνίνου Ευσεβούς (139-144 μ.Χ.), Roman Provincial Coinage IV.2, 2133.
- Πβλ. αντίστοιχα, Λαοδίκεια στον Λύκο επί Νέρωνος (περ. 62 μ.Χ.), Roman Provincial Coinage I, 2920· Λαοδίκεια στον Λύκο επί Αντωνίνων (περ. 696-192 μ.Χ.), Roman Provincial Coinage IV, 11099· Σύνναδα, Roman Provincial Coinage III, 2620A.
- Στην Κιλικία τέτοια νομίσματα εξέδωσαν ο Ανάξαρχος, η Ταρσός και η Ιεράπολις-Καστάβαλα, στην Καρία η Τραπεζόπολις και στη Συρία η Αντιόχεια. Πβλ. αντίστοιχα,

- Roman Provincial Coinage*, II, 1755, III, 3284, II, 1784A, IV.2, 11701 και I, 4305.
19. *Roman Provincial Coinage* IV.2, 2080.
20. *Roman Provincial Coinage* IV, 17534.
21. Νικόπολη Ηπείρου επί Βαλεριανού και Γαλλιηνού (*Roman Provincial Coinage* X, 60700).
22. Γιαννακόπουλος Ν. 2004, Μελέτες πάνω στο θεσμό της Γερουσίας των ελληνικών πόλεων κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (διδακτορική διατριβή), Αθήνα.
23. *Roman Provincial Coinage* VIII, 20569.
24. *Roman Provincial Coinage* X, 5154.
25. *Roman Provincial Coinage* IV, 11599.
26. *Roman Provincial Coinage* IV.2, 11099.
27. *RIC* I, 266.
28. *Roman Provincial Coinage* I, 2317.
29. Πβλ. αντίστοιχα, *Roman Provincial Coinage* II, 950, X, 85247 και VIII, 5087.
30. *Roman Provincial Coinage* I, 951.
31. *Roman Provincial Coinage* III, 2380.
32. *Roman Provincial Coinage* II, 1203.
33. *Roman Provincial Coinage* III, 2620A.

Βιβλιογραφία

- Γιαννακόπουλος Ν. 2004, *Μελέτες πάνω στο θεσμό της γερουσίας των ελληνικών πόλεων κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους*, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (διδακτορική διατριβή), Αθήνα.
- Erskine A. 1997, «Greekness and Uniqueness: The Cult of the Senate in the Greek East», *Phoenix*, 51(1), 25-37.
- Giannakopoulos N. 2013, «The Gerousia of Akmonia», *GE-PHYRA*, 10, 13-31.
- Glowacki K. 2003, «A Personification of Demos on a New Attic Document Relief», *Hesperia*, 72(4), 447-466.
- Martin K. 2013, *Demos-Boule-Gerousia. Personifikationen städtischer Institutionen auf kaiserzeitlichen Münzen aus Kleinasien*, Euros, Bonn.
- Μπούζα Α. 2023, *Ανδρικές Προσωποποιήσεις στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (διδακτορική διατριβή), Βόλος.
- Όμηρος, *Ιλιάδα*.
- *Roman Provincial Coinage online* (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>).

Προέλευση εικονογράφησης

Roman Provincial Coinage (RPC), <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk>

ABSTRACT

Personifications of political institutions on coins and the symbolism of their depictions

Efterpi Ralli

Archaeologist, Ph.D., Directorate of Prehistoric and Classical Antiquities, Hellenic Ministry of Culture, Greece

Themes in Archaeology 2025, 9(1-2): 62-75

The coins, from the 6th century BC. and so on, in addition to being a medium of exchange for the functioning of the economy, they were also carriers of culture and propaganda of the respective authorities. During the Roman period, from the last pre-Christian centuries until the 3rd century AD, the phenomenon of depicting the personifications of the state systems on the coins of Greek cities, mainly in Asia Minor, is observed. The Municipality (Demos), the Parliament (Boule) and the Senate (Gerousia and Synkletos) are depicted on both sides of the Roman coins in human form, so as to create a sense of familiarity among the users of the coins. In this way, the people were educated in the image of a woman or a man who, however, represented important concepts and institutions and created the feeling of identification of the citizen with them. At the same time, they broadcast the message of the central Roman authority, which although absolute, gave the citizens of the enslaved Greek cities the illusion of autonomy and equality.

Key words: coins, Boule (Parliament), Demos (Municipality), Gerousia, Synkletos (Senate)